

Őszirozsások

Szeged, 1918

A forradalmi érlelődés 1918-ban, a háború körülményei között meggyorsult. Az ötödik őszön a katonák már nem várják meg a falevelek hullását. A központi hatalmak napról napra csatát és reményt vesztek. A frontok itt is, ott is behorpadtak, a fejelem fellazult, a kötelékek felbomlottak. Mindennek hatása és általában a világháború minden vonatkozására az akkori Magyarország egyik legnagyobb városában, Szegeden is erősen érződött. Szeged város főispánjának és Szeged város polgármesteri hivatalának iratai hűen tükrözik az akkori viszonyokat.

A világháború kirabbanásának hírére Szegeden „óriási tömeg hullámzott a Kárász utcán, ahol valóággal elálta az utcát és a végsőkig csigázott izgalommal várta a legújabb híreket”. Ez a túlfűtött lelkesedés azonban csak igen rövid ideig tartott. Amikor megjelentek az általános mozgósítási elrendelő felhívások, a lelkesedés lényegesen lelohadt, ugyanis egy általános mozgósítás beáthatalmas következményeket jelentett. A hangulat tovább lanyhult, amikor a háború következményei közvetlenül is éreztették hatásukat. Ennek nyitánya az volt, amikor a Szegeden állomásozó 48. gyalogezred 1914. július 27-én elindult a frontra. A frontra induló apákat, férjeket a síró anyák, feleségek és gyermekek százai kísérték az állomásra, a rend fenntartására karhatalmat kellett igénybe venni. Újabb izgalmat hozott az, hogy 1914. augusztus 18-án este, 21 óra 30 perckor egy ellenéges repülőgépet jelent meg Szeged felett, amit még aznap este le is lőttek.

Ilyen előzmények után nem nehéz elképzelni, hogy milyen lehetett a város hangulata, amikor megérkeztek Szegedre az első sebesültek. Azok, akik pár nappal előbb még nótázóval, virággal mentek el, most jajgatva, beköltözve tértek vissza. Az első csoport, mintegy 450 fő, 1914. augusztus 24-25-re virradó éjszaka érkezett. Másnap, 1914. augusztus 26-án újabb, több mint ezer sebesült hoztak. A sebesültek érkezésének hírére a város felbolydult méhkasra emlékeztetett. A szegedi állomáson óriási tömeg verődött össze. S ez csak a kezdet. Szeptember közepén megjelent cikk szerint „nincs a napokban olyan szakasza, amelyben sebesülteket ne hoznának a városunkba”. Az összes tanintézetet kórházzá alakították át.

A szegény sorsú hadba vonultak hátra hagyott hozzátartozóira reménytelen, gyötrelmes évek vártak. A hadiségély címén kifizetett összegek oly csekélyek voltak, hogy abból a lételemminimumot sem lehetett biztosítani. Napirenden voltak az atrocitások a segélyek fizetésénél, sok esetben karhatalmat kellett igénybe venni az elkezeredett asszonyok megfizetésére. Az élelmiszerelosztásoknál pedig szinte életveszélyessé vált a helyzet. A kérvények és panaszok áradata érzékletesen mutatja a nyomor növekedését: „...naponta kapom édesanyám kétségbeesett sorait: Fiam! Ma holnap az éhenhalásnak nézünk elébe, s bárhová megyünk, másfelé igazítanak, jó tanácsokat adnak, de anyaitag senki sem támogat...”. írta az egyik katona a frontról Somogyi Szilveszter polgármesternek. Egy másik panaszos leírta, hogy férje fogságba került, s nevezdmaszával napi 1 korona 60 fillér segélyt kap. Az ő keresete havi 26 korona, a család havi jövedelme tehát 74 korona. Ebből lakbérre kifizettek — egy istállóból átalakított szobáért — 44 koronát. A család élelmiszerre, ruházatkódására 30 korona maradt. Nem sokkal volt jobb helyzete azoknak sem, akik a kezük munkájából tartották fenn magukat. 1918-ban például a szegedi kendergyárban a munkások heti keresete 40-50, a gázgyárban 60-80 korona volt. A munkások ennek az összegnek körülbelül egyharmadát keresték meg. Amilyen sápadt az anyák arca a kiállott szenvedésektől, nyomoros nélkülözésektől, éppen olyan szomorúak a gyermekek, akiknek sírása bevitte őket a dohánygyárba, mert a hadiségélyből nem lehetett meg-

élni soha. Tehát, mind kenyérkereső. De milyen az a kenyér, amelyet a dohánygyár ad? Egy munkásné heti keresete 9 korona, és 4 korona 50 fillér. Ez utóbbi drágasági pótlék. Ez a minimális fizetés, de a maximális sem sokkal több. A helyzet az, hogy egyetlen munkásnének sem lehet több a fizetése heti 20 koronánál — írta a Délmagyarországi 1918. május 18-án. Az összehasonlítható kedvéért, néhány közszükségleti cikk árát is közöljük. 1918-ban 1 kilogramm zsir hivatalos ára 12, 1 kilogramm kenyér 2,80, 1 kilogramm szalonna 9,60 — 12, 1 darab férfiföltöny 230, 1 pár női harisnya 28, 1 darab gyermekkaftát — 4 évesnek — 75 (évenként 5 koronával nőtt az ára), 1 gyermeköltöny — 13 évesnek — 130—230 korona volt.

A teljes mozgósítás elrendelése után Szeged utcáin polgári ruhás férfiak szinte alig lehetett látni. Nemcsak a felnőtteket, de a fiatal gyermekeket is katonai kiképzésben részesítették. 1914-ben végzős gimnazistákból lövészcsapatokat alakítottak, hogy az értekezési vizsgálat letétele után rögtön a harcra indulhassanak.

Az ország gazdasági életére való tekintettel intézkedést adtak ki a felemléssel és a tartós szabadságolások engedélyezésére. A rendelet szinte egyértelműen állást foglalt abban, hogy a nagybirtokosok kaphattak felmentést, ugyanakkor a nincstelenség semmi körülmények között sem menthető fel. Csupán a bizonyítás kedvéért egyetlen példával érkeztünk el. Lázár György szegedi földbirtokosnak 700 holdja volt, Csúri Illésnek 11 hold földje, beteg felesége és három kiskorú gyermeke volt. Az első kérelmet messzeemenően támogatták, ugyanakkor Csúri Illés kérelmét nem tartották indokoltnak.

A háború utolsó éveiben gyorsuló ütemben nőtt a munkásság és alkalmazottak mind szélesebb kategóriáinak elnyomódása. Az 1917 végén megjelent tömegmozgalmak 1918-ra a munkásságnak mind szélesebb rétegeit fogták át. Állandósultak a munkabeszüntetések és tüntetések, fokozódott az összecsapások hevesége is.

1918. január 19-én, Budapesten kibontakozott sztrájkhoz már a vidék, így Szeged munkássága is csatlakozott. A januári sztrájk Szegeden olyan hatalmas tömegeket mozgalt meg, melyre ez ideig még nem volt példa. Szegeden elsőnek a vasútnál dolgozó munkások, mintegy 600 fő tette le a szerszámot, őket követték a villamoskálauzok, -vezetők és szerelők. De sztrájkba lépett a Dohánygyár 800, az Újszegedi Kenderfonó és Szövőgyár 600, a vasgyárak 300, a szabóipari munkások 400, a cipészek és csizmadia 400, a faipari munkások 180, a mezőgazdasági munkások (napzámosok) 230, a kereskedelmi alkalmazottak 300 fővel. Több mint 12 ezer ember tette le a munkát. A januári sztrájk után többé nem volt nyugalom a városban, állandósultak a munkabeszüntetések, melyek az 1918. júniusi országos sztrájkban csúcsosodtak ki.

A forradalom a monarchia létéből, társadalmi és politikai rendszeréből szükségképpen következett. Az őszirózsás forradalom jellegét tekintve polgári demokratikus forradalom volt. Polgári volt abban az értelemben, hogy célkitűzései nem léptek túl a 18. és 19. század polgári forradalmi által kitűzött követeléseken, olyan feladatokon, melyek más országokban már megvalósultak, Magyarországon azonban a 48-as forradalom és szabadságharc veresége következtében csak felemás módon oldódtak meg. A forradalom hajtóerejét azonban ugyanakkor nem a burzsoázia, hanem a proletariátus és a munkássággal együtt fellépő más rétegek és osztályok alkották. Népi jellegét mutatta, hogy a győzelem napjaiban az ország egész területén viharos gyorsasággal alakultak a különféle népi szervek — munkás- és katonatanácsok —, amelyek a forradalom által hatalomra segített polgári demokratikus kormányzat mellett önálló hatalmi tényezőként jelentkeztek.

DR. SZAKTER GYULA

Egy virág, mely történelmünk sodrában jelképpé vált. Forradalmi szimcolummá. Egy művész, Czinke Ferenc grafikai sorozata, mely minden leselkedő veszély ellenére is megőrizte ennek a virágnak, ennek a történelmi jelképnek tisztaságát és igazságát. Az elmúlt évben szakmai körökben feltűnést keltett a kiváló grafikusművész Magyar Nemzeti Galériában rendezett műhelykiállítás. Azt a folyamatot mutatta be, ahogyan egy talált tárgy, egy családi relikvia, egy megsárgult, 1918-as katonakép a művészet szintjére, az esztétikum szférájába emelkedett Czinke alkotói műhelyében. Az eredeti fotográfia és a celóle kinövő grafikai sorozat — montázsok, nyomatok, litográfiák, szerrigrafiák — megindít a nézőben is egy folyamatot, asszociációs pályákra lendít, továbbgondolásra késztet.

Czinke egy békési tehénistállóban talált egy parasztladát. Benne régi iratok, árverési hirdetések, szerelmeslevelek, tábori levelezőlapok, adóívek, végrehajtási értesítések, „kockás papírra körmolt búcsúlevél, aminek a vége lúgkóról, a kakasülőről szól, és egy kötel”, valamint egy öngyújtó és újság, mely egyebek közt a kisváros polgármesterének beszédét idézi, miszerint éhez az orosz muzsikok saját halottaikat eszik meg... A talált tárgyak sorában különösen egy fotográfia ragadta meg a figyelmét.

Erről így ír a művész: „A képen újrakaparva a sapkához tűzött őszirózsza — talán nem volt elég dús, éles, vagy esetleg kényszerűvé vált a lekaparás...

A mundérba bújtatott béreszerű figura megilletődött, nem szokta meg a pózt, de most próbálgatja a kiállást. Kontrapoztállítás, egyik lábával már jól áll a földön. Kardra támaszkodik, inkább mímelt a támaszkodást, szíve felől zsebében is őszirózsza. Bajusza Bugyonnijéra emlékeztet, nyers, szép erő, népdalból táplált bánató...

Elfoglalták a kastélyokat, földesúri magtárakat őszogattak, direktóriumot szerveztek... Most a fényképező műhelye történelmi színhely... Állványos, fejkendős masina, gondos beállítás, komótos csönd, megilletődött modell, cingár, hektikus fényképezés.

Edesapám Gordán Józsit véli fölfedezni benne, akinek a forradalom alatt — mondja — szemérmességét érte a találat. Le kellett operálni. Egy éjszaka érkezett haza, a feleségét mással találta, azonmód csupasz hátsórésszel ráültette a forró masina platnijára.

Most már látom az egészet, szinte sorozatban... Jelenet a fényképezésnél, variáció — elindulnak a képek... Milyenek is?... Csukaszürke! Nem hivalkodó, de melegte hajló! Vörösek szürkében, azután a szürkén alvadt vér — egészen másfajta vör-

rös... (Vér.) Helyezkedés a székben, később már keresztbe rakott láb... Az álló helyzetű elhihetőbb — igazabb... az álló helyzet birtoklás, az ülés kényelemre kárhoztatott nyugalom, az álló az indulás kezdete...

Tulajdonképpen az őszirózsza a tevőleges étellel együtt hangzóan, az emberrel együtt a hovartartozást jelzi. A mindennapok része. Nem kell hangzatos megfogalmazás, az osztályviszony is jelenvaló, meggyőző — a fényképezés ténye, a nyomothagyás, a képzetársítás jó alkalma!

A fényképezőgép előtt álló figura az új viszony, a birtoklás és a pillanatnyiság ellentmondása, új szituációk a hatalomban — az ember és a masina — az új világok küszöbén!... Tartalom meghatározó az öltözet, a szín, a virág, a fényképezőgép — egyáltalán a „születik” szituációjában humanizálódnak ezek a tárgyak és kibontják a tartalmat...

A fényképet ne nézzem, csak ami benne maradt, most az egész együtt, ül, áll, megilletődik. Nem szabad csak addig átrónom, amíg a kifejezés egyértelműsége nem szenved csorbát. (De hol itt a határ?)... Amikor dolgozik az ember, ez szinte bennfőt is lehet — sok más erőt diktál az emberben!...

A fehér virág csillogjon ki, vezesse a szemet mindig a két pontra, a fejre és a szívre... Ez kompozíciós rendben izgalmas is lehet, leegyszerűsít, itt kell áttranszponálni a valódiból az igazit... ”

A művész ebben a vallomástörredékben végigvezet gondolkodásának fázisain, megmutatja mon-

dandójának rétegeit. Történelmet, sztorit keréki a talált tárgy köré (a pop-art, a concept-art és a process-art ötvözet), nem öncélú játékból, hanem elkötelezett történelmi önvizsgálattól sarkallva. Egy katonakép, egy családi emlék önmagában még csak nem is kordokumentum. Czinke megérzi azonban benne, hogy egyedisége, különössége ellenére is általánossá tehető, az első világháború borzalmai végigszenvedett magyar parasztság egy világos pillanatát fogalmazza meg benne. A katonagúnyán — a sapkán, tehát a fejen és a zubbonyon, a szív fölött — ott a jelképi erejű őszirózsza. S a katona — summáslegény?, béres?, parasztember?, egy valaki az ezek közül, akik „többet fényképezőködnék, levétezik magukat, s MIND HASONLIT egymásra — egy egész ország nyomot hagy”... — természetellenes pózban, meredten néz farkasszemmel az objektívvel, az ebben a pillanatban megvilágosodó holnappal, osztálya történelmi jövőjével.

Czinke Ferenc grafikai sorozata sokszínű. A fotorealizmustól a lírai absztrakcióig és jelképtermelő motívumokig tartományban, a fotótól a grafikai nyomatokig, technikában sokmindent fölhasznál. Összeköti azonban ezeket a gondolat tisztasága, a művészi elképzeltetés izgalma. Ez a költőanyag nem engedi széthullni az egyes részeket, s így teremtheti meg az 1918—19-es plakátokkal egyenértékű grafikai sorozatát Czinke Ferenc. A fontos mondanivaló és a főlényes mesterségbeli tudás az őszirózsás forradalom méltó grafikai emlékművét hozta létre.

T. L.

